

ARRASATEKO KOPERATIBISMOA: IPARRALDETIK BEGIRA
Ramuntxo Kanblong

Arrasateko lantegi-koperatiben omena handia da Ipar Euskal Herri guztian. Garai batez, Hego-aldeari berriz ohartzen ari ginen garai batean (1967 urte inguruan), iparraldeko jendeok Arrasateko Koperatiben itxurarekin ikusi izan dugu Hegoaldea. Geroztik gauzak aldatu dira, baina egiazko mito bat bihurtu da memento batez Mondragoeko Koperatibismoa Iparralde guztiarentzat. 1965 urtearen azken aldetik hasi eta orain arte, badakigu 4.500 edo 5.000 Iparraldeko jende, bereziki gazteak, izan direla Arrasateko itzuliaren egiten.

Bestaldetik ez dugu ahantzi behar Frantzian eta bereziki Parisen asko hitz egin dela "entrepresaren erreforma" delakoaz, azken hamar urte hauetan. Bloch Loiné jaunaren **Pour une réforme de l'entreprise** (Saril 1963) hasi eta gaurko C.F.D.T.-aren "autogestion" famatua delakoraino liburu, artikulu, bilkura eta eztabaida asko izan da hemen. Zer izan behar du entpresak? Nola behar dira langileak elgarrekin kudeatu? Azken finean norena da lantegia eta nola behar dira zatitu eta errepertitu entpresaren fruituak? Ez dezagun ahantz ere De Gaulle-k "participation" edo "partzuer-go" delakoa nahi izan zuela lantegi gehienetan sarrarazi (omen?) eta Vallon jaunaren legearen inguruan zer nahi eztabaida ibili izan dela. Hain zuzen ere Vallon, Capitant eta bere kidekoak interesatu izan dira Mondragoeko esperientziari. Eta Pariseko soziologoek "Collège Cooperatif" delako goi mailako ikastetxean lan egiten

(*) Azken unean iritsi zaigun lan hau interesgarri delakoan ematen dugu; besterik ezinean, eraskin bezala argitaratzen da (Zuz. oharra).

dutenek, gomiotu ere zituzten Arrasateko buruzagiak, beren esperientziaren berri eman zezaten, denen aintzinean, Parisen.

Hor ikusten dugu beraz, ez bakarrik Iparraldean, baina Parisen ere, omen handia izan dutela Arrasateko Koperatibek. Eta lasterka idazten ari garen lerro hauetan bi ohar edo ikuspen nahi genituzke agertu, eta hau, esperientzia bezala nola sentitu dugun Arrasateko mugimendua, teoriaren aldetik baino gehiago.

I. Euskal Koperatibismoa empresa bezala

Badakigu segur, gaur egun, kritika asko azaltzen dela, ez bakarrik Koperatibismoari buruz baina gure ekonomia, Mendebal Europa eta Ipar Ameriketa alde hontako ekonomia moldeei buruz alde batetik, bai ere ekonomia industrial osoari buruz beste aldetik. Industria eta empresa edo hobeki lantegia bera eta hauen lan moldeak hauzitan ezarriak dira gero eta gehiago azken urte hauetan.

Hala ere zenbait gauza oroitarazi nahi genituzke, iduritzen bait zauku, kritika hoiei irekia geldituz, hainitz urtez oraino lan molde hauek iraunen dutela gizonen artean.

Lehenik gauza miresgarria dela, oraindik oraingo hontan demokrazia entepresan sartzen eta bizitzen ikustea. Europako herri gehienak horri buruz indartzen ari dira aspaldian eta bereziki azken urte hauetan. Beraz ez dezagun mesprexa (maizegi entzun dugun bezala Mondragoetz) alde hau. Segur miresgarria dela eta ahal bada hobetu behar dela.

Bigarrenik langile arteko elgertasuna bai lan moldeetan, bai auzo laguntzan, bai eritasunei dagokien segurantzetan eta abar. Gure ustez lan moldeetan gero eta gehiago sartzen ari da hau industriako lantegietan. Hala ere Mondragoen bezenbat ez dakigu non badagoen. Bestalde segurantzako sistema onak, hobeak diruaren aldetik beharbada badaude. Baina gehienetan, Estaduak, non ez den Segurantza Etxe zenbaitek kentzen du langileei honen kudeatzeko boterea, edo bederen azkarki ttipitzen. Hemen berriz, langileek berek kudeatzen dute hori. Beraz egiazko autojestioa sail hontan ere sortzen dute.

Hirugarrenik entepresarako izpiritua elgertasun hortan. Berriki ere (1), hau dela, entepresarako izpiritua, alegia, Arrasateko

(1) Irakur, oso interesantea bait da "El Cooperativismo industrial de Mondragón" C.L.P. delakoak sinatua *Información Comercial Española* (Nº 467-468).

esperientziaren gauza baliotsuena eman dauku horko buruzagi zenbaitek. Eta hau bi aldiz egia da Iparraldetik begiraturaz. Entrepesarako izpiriturik gabe ez da posible ez industriarik eta are gutiago kooperatibarik. Estaduak denak beregain hartu nahi dituen garai hontan, eta hau Europako herri gehienetan, izigarri garrantzi handiko dela iruditzen zaiku, estruktura batzu sor daitezzen, denborak galdatzen dituen bezalakoak, dena ez dadien Estaduen eskuetan geldi. Bestalde hemen Ansola ekonomilari trebeak agertu daukun bezala Gipuzkoako deskapitaltzeari buruz, lan handia egiten dute Arrasateko Kooperatibek.

Bestaldetik, egia erran, gauzak diren bezala agertzeko erran behar dugu:

—Kooperatibak merkatu bati lotuak agertzen direla eta merkatu horrek dituen legeak segitu behar dituela ez baldin badute leher egin nahi. Gizarte aldaketan beren indarra etsenpluaren indarra eta esperientziarena dira gehienbat. Ez bait da guti. Beharbada ere, denbora joanez eta lehen oldar hura ezeztatzean, beren inguruko gizarteak dituen problemak agertuko dira kooperatiben barruan bertan?

—Euskal izaitearekin, kulturarekin, zer harreman dute kooperatibek? Berak euskal izaite industrial baten itxura hoberena bezala ote dira? Hasteko euskarari buruz ez dira beste lantegiak baino txarragoak, baina ez hobeagoak ere.

Zati honen bururatzeko erran dezagun, gure iduriko, eskolak garrantzi handiena duela kooperatibismoaren sortzean eta iraupean. Arrasaten ere E.P.P. delakoa hor dugu etsenplu bezala. Gero ere hontarik aterako dira kooperatibei geroa irekiko dietenak. Gizonen moldatzea hiru mailetan garrantzi handikoa du problema honentzat. Teknika aldetik, hau lehenik, beharrezkoena delakotz. Ekonomia aldetik, langile bakoitzak segi dezan eta sintzina eraman ahalaz bere lantegia. Eta azkenik izpirituaren aldetik bistan dena. Izpiritu hori gabe ere egin daitezke entrepresa azkarrak, teknikalari eta ekonomilari on batzuekin. Baina ez dira hauek kooperatibak izanen.

II. Iparraldeak nola sentitu dituen kooperatibak

Artikulu honen hastapenean erran dugu zein barnetik Mon-

dragoeko esperientziak hunki duen Iparraldeko jendea. Egiazki mito bat bihurtu da Mondragoeko izena bera hemen gaindi zenbait urtez. Haatik laister, harreman horiek aintzina zoatzilarik gauza batzuez ohartu gara Iparralde hontan.

—Industria giro batean sortuak zirela lantegi berezi horiek. Industriarik ez zen tokian beste edozein entrepresa bezain zail zegoela koperatiba baten sortzea. Gainera erran dezakegu hemen, laborari (nekazari) seme asko industri lanak gehiago harritzen zituela koperatiba sistimak baino, Mondragoeko itzulia egiten zutelarik. Egia erraiteko hainitz gaztek Arrasate lantegien bitartez ikusi du industriaren aurpegia, lehen aldikotz. Asko harrituak gelditu dira zer lan molde dorpea den kadena bateko lana, beren lanak jestuak libreago uzten bait ditu.

—Jadanik erran dugun bezala, nahitaez merkatu bati lotuak zirela koperatiba horiek eta merkatu horren parterik handiena, mugaz bestaldean zegoela. Ezen ezagutza eginez ginoazin hastapen hortan, askotan amestu izan bait dugu koperatiba horiek mugaz gain jauzi eginik lantegi zenbait ezarriko zutela Iparralde hontan. Erran dezagun beti garbiki mintzatu direla hontaz Arrasateko buruzagiak. Herriak berak behar dituela sortu koperatibak. Hauek ez direla kanpotik jinen.

Baina koperatiba eta industriaren ezagutza berri hoiei esker gauzak aldatuz (izpirituak bereziki) joan dira Iparralde hontan.

—**Lehenik** industria begi onez ikusten ari dira jendeak. Ezen duela bospasei urte, Iparraldeko “intelegentsia” guzia industriaren kontra zegoen. Edo bederen industriaren alderako karra arras ttipia zen hemen gaindi. Holakorik ez aipatzea hobe! Aita Xarritton-ek Hazparneko Eskola Teknika abiatu zuenean (1960an) arras euskaldun ikasle guti jin zitzaion. Erran dezagun ere eskola berri hori abiatzean “Superior” berri gartsuak deskubritu zuela Mondragoeko esperientzia eta holako zerbait hemen piztu nahi zukeela. Geroztik euskaldun gazteak gero eta gehiago abiatu dira teknika ofizioetara buruz.

—**Bigarrenik** Ipar euskal herritar asko ari zen ohartzen industriaren alde zerbait egiten ez bazen, Iparraldea osoan hustuko zela eta osoki turismoari buruz bihurtuko. Erantzun bezala bi mugimendu, oraindik gazteak segur, baina aspaldiko partez, herrikoak berekoak ikusi ditugu sortzen.

Lehena industriari buruz erran (edo hobeki sola, noizpait egin beharra bait zegoen) dezakegu Arrasateko buruzagi batzuekin Hendaian 1967ko abenduan egin bilkura baten ondotik Saint Martin jauna abiatu zela Baionako Komerzioko eta Industriako Ganbara indar berritu beharrez. Geroztik, kontrario asko izanagatik, jaun honen inguruan muntatu da talde bat eta Ipar Euskal Herriko bazter guzietan jendearekin mintzatzen ibili ondoan gure ekonomiaren estudio oso bat agertu zen 1971n. Geroztik oraino Iparraldeko alkate eta erakunde profesional gehienak elgarretaturik sortu da U.D.I.B. batasuna, Britainia-ko C.E.L.I.B. famatuaren antzera. Lantegi zenbait ere etorri da Iparralde hontarat. Baina dagoneko erran bezala, aspaldiko partez, Ipar Euskal Herriak erakunde politiko-ekonomiko azkar bat sortu du eta puska bat bederen Mondragoen sentitu izpiritua ondo bezala izan da hori.

Bigarren mugimendua Eñaut Etxamendi laborantzako injinadoreak oinarriturik sortu da: baratzakarien egiteko talde berri batzu. Donapaleu inguruan Errecort senator zenak muntatu zuen 1945eko gerla ondoan "Lur Berri" deitu laborantza kooperatiba. Arrakasta ederra izan du honek, eta laborariak asko lagundu ditu, bereziki artoaren ekarrarazteko tekniken ikasten. **Artoaren iraultza** bat izan da orduan Iparraldean. Baina, egia erraiteko, "Lur Berri"k erakunde bezala asko egin badu, ez du egiazko kooperatiba moldean egin. Hontaz gazte asko jabetu da Mondragoeko itzulia egitean. Gaur egun asmo handiak daduzka "Lur Berri"k (handitu eta azkartu bait da) bereziki haragi egiteari buruz. Baina erakunde bezala jokatzeko da kooperatiba baino askoz gehiago.

Aldiz baratzekariak egiteari jokatzeko diren taldeak, zinez berriak dira eta entrepresa izpiritua berri batekin hasiak ditugu. Lehenbaitlehen erakunde bat muntatu behar lukete elgarren artean.

Huna laburzki eta lasterka bada ere, zenbait oharpen erakusterat emaitako nola ikusia, senditua eta hein batean konprenitua izan den "Mondragoeko izpiritua" Iparralde hontan.

III. Iparraldean eta Parisen izan diren bilkura zenbaiten edo agertu diren artikulu zenbaiten berri

—Aita Larzabal-ek "Herria" astekarian agertu zituen, gure

ustez, lehen artikuluak Arrasateko esperientziaz 1964 urri edo azaro aldean.

—Geuk “Enbata”n argitaratu izan genuen artikulu andana bat. Xehetasun gehienak Mondragoen Arrasate lantegiaren buruzagietarik izana zen Edur Arregi-k emanak. “Enbata” n° 41 (1964ko azaroa), n° 42 (1964ko abendua), n° 45 (1965eko martxoa). Mintzaldi bat ere eman genuen geroxeago (1967 hastapenean) Pariseko Euskal Etxean. Mugimendu honek propaganda handia egin zuen 1967ko bozaldian Arrasateko esperientziaz.

—Pariseko “Elgar” deitu kazetan Legarralde jaunaren artikulu eder bat (n° 183) 1967ko otsailean.

—Baionako “Activités en Pays Basque” Komerzio eta Industriako Ganbararen errebista ofiziala n° 202, 1967ko urtarrilla. Zenbaki berezi honek, foto ederrez hornitua, artikulu jakingarri batzuen bidez erakusterat eman nahi du zer den Mondragoeko esperientzia bere osotasunean. Zenbaki berezi hau asko zabaldu izan da Frantzia guzian eta honen bitartez bereziki ezagutu izan da, lehen urrats batean, Mondragoeko esperientzia.

—“Breiz” Bretoin-zaleen aldizkarian. N° 111. 1967ko urtarrileko zenbakian. Hosto bateko artikulu goxo eta pollit bat. Honen bitartez bretoinei jakinarazi nahi izan zen Mondragoeko esperientzia.

—“Cummunauté” 1967ko hirugarren zenbakian. Frantzian kooperatibismoaren aldizkari ofiziala da hau. Honen burua da Gray jauna, Desroches “College Cooperatif” delakoaren buruzagiak ere idazten duelarik hemen. Bi jaun horiek beste askorekin, soziologo bezala ikertze eta irakaskintza lan asko egiten dute gai hauetaz ez bakarrik Pariseko unibertsitateetan baina ere Hego Amerikan eta Afrikan. Autogestionearen bultzatzaileak izan dira. Zenbaki horrek hamar bat hostotan ekartzen du Mondragoeko esperientziaren bilduma laudoriotsu bat. Esperientzia honen berezitasunaz ere asko hitz egiten da hemen. Aldizkari eta jaun hauen bitartez heldu zen Pariseraino Mondragoeren fama.

1967ko azaroaren 10ean Frantziako **Caisse Centrale du Crédit Cooperatif** delakoan Aldabaldetrekua jaunak eman zuen hitzaldi bat, Arrasateko kooperatiben presentatzeko. Erakunde hau da Frantzian C.L.P.-ren iduriko banketxe bat. Ezen Frantzian ere badaude 500 bat kooperatiba, 30.000 jendek hoietan lan egiten dutelarik.

Baina egia erran, ez dira Mondragoen bezalako moldeetan eraikiak, langile askok dirurik sartu gabe lan egiten bait du hoietan. Haatik maleruskki hauek ez dituzte besteen dretxo berak lantegiaren barnean.

Ikus hontaz "Entreprise", n° 627. 16-sept-67:

(500 entreprises, 30.000 personnes: pour les cooperatives fin de la periode héroique). Koperatiba hauetan ezagutuena eta handiena da A.O.I.P. delakoa (Association des ouvriers en Instruments de Precision, 4.000 langile). "La Telemécanique" deitu lantegia ere ezagutua da bere koperatiba itxuragatik (baina ez da egiazko koperatiba). Lan moldeen aldetik esperientzia interesanteak egin izan dira azken lantegi hontan.

—Gero beraz erran bezala Mondragoeko buruzagi batzuekin bi elgar hizketa oso interesanteak egin izan ziren Hendaian 1967ko urriaren 15ean eta abenduaren 10ean. Hogeita hamar bat lagun aldi bakotx, herriko auzapez eta apez, sindikalista, lantegi buruzagi, irakasle, ikasle, gazte eta abar. Denetarik bazen hor. Parte segurik, hor sortu zen Ipar Euskal Herri hontan ekonomiari buruzko izpiritu berri hori (2).

—Eta azkenik, baina hain segur frantsesez argitaratu den libururik osoena eta beste bilkura eta errebista askoren esperientzia bildurik ekartzen duena **Les Cooperatives Industrielles de Mondragon** de Quintín García, avec préforce d'Henri Desroches. Editions Gumières. 12, av. Soeur Rosalie. Paris XIIIe (Collection "Economie Humaine").

1970eko abenduan agertua da liburu hau. (Geuk 1972ko hastapeneko "Herria" kazetan aipatu genuen).

160 orri dauzka, esperientziaren ikuspen oso bat emaiten du sei kapitulutan. Desroches jaunaren aintzin solasa interesanetarik da. Bibliografia luze bat ere badakar koperatibismoaren esperientziaz. Dударik gabe frantsesez agertu den libururik osoena Arrasateko esperientziaz.

---

(2) Nork edo nork nahi balu bilkura horietako bilduma ttipi bat ikusi, geuri eskatzen ahal du. Bestalde 1967ko urte hastean beste elgar hizketa bat ere egin izan zen Baionan "Funcor"eko Esparza jaun buruzagiarekin.